

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ**

АЛАТЕЯ МАХМУД МОХАММЕД ХАСАН

УДК 811.111. – 32.09: 801.631.5] Грін (043.3)

**ЖАНРОВА СПЕЦИФІКА, ПРОБЛЕМНО-ТЕМАТИЧНИЙ АСПЕКТ І
ПОЕТИКА SHORT STORIES ГРЕМА ГРИНА**

10.01.04 – література зарубіжних країн

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Миколаїв – 2019

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі романо-германської філології Чорноморського національного університету імені Петра Могили.

Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор
МІХІЛЬОВ Олександр Дмитрович,
Чорноморський національний університет
імені Петра Могили,
професор кафедри романо-германської філології

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
ПОТНІЦЕВА Тетяна Миколаївна,
професор кафедри зарубіжної літератури
Дніпровського національного університету
імені Олеся Гончара;

кандидат філологічних наук, доцент
НАГАЧЕВСЬКА Олена Олександрівна,
Київський міжнародний університет,
директор навчально-наукового інституту
лінгвістики та психології.

Захист відбудеться 29 травня 2019 р. о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 38.053.04 у Чорноморському національному університеті імені Петра Могили за адресою: 54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Чорноморського національного університету імені Петра Могили за адресою: 54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10.

Автореферат розісланий ___ квітня 2019 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. О. Старшова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Одним з найбільш яскравих представників сучасної англійської літератури є, за загальним визнанням, Грем Грін (Graham Greene, 1904-1991), письменник, без якого, за слушним зауваженням В. Бібіхіна, «літературу ХХ століття вже не можна уявити». У читацьку свідомість і в історію англійської і світової літератур Грем Грін увійшов насамперед як блискучий майстер романного жанру.

Один з найвідоміших англійських письменників ХХ століття Івлін Во вважав Г. Гріна найвидатнішим класиком нашого часу, а В. Голдінг назвав його романи зразками літературної довершеності і пророкував йому безсмертя як письменнику, який зафіксував свідомість і тривоги людини ХХ століття. Цю ж думку поділяли і Чарльз Персі Сноу, і Кінгслі Еміс, Джон Ле Карре, і англійські критики в особі Д. Лоджа, Г. Сміта, Р. Чепмена, Г. Донахі. Одноставні в оцінці Г. Гріна як видатного романіста і багато інших англійських письменників зі світовим ім'ям.

Значний внесок у вивчення творчості Гріна внесли російські (Г.Анікін, Г.Анджапарідзе, С.Белза, В.Івашова, С.Філюшкіна) і українські дослідники (Н.Жлуктенко, О.Міхільов, К.Шахова; автори кандидатських дисертацій В.Кальницька, Ю.Казанова, Г.Костенко, Л.Присяжнюк), які визнають високий художній рівень майстерності письменника, гуманізм і філософсько-етичну глибину проблем, які ним осмислюються.

Показовим моментом в рецепції творчості Грема Гріна є той факт, що слава його переважно пов'язана з його романами. Однак не можна забувати, що він одночасно був і блискучим майстром малої прози – *short stories*, яка до сих пір практично не досліджена. Якщо про гріновські романи написано десятки монографій та дисертаційних досліджень, то про його малу прозу є лише загальні судження, короткі передмови до деяких збірників *short stories* та ще більш короткі видавничі довідки, що передують перекладам. Це стосується як західної, так і радянської/вітчизняної літературної критики.

На художню значущість своєї малої прози звернув увагу і сам Г. Грін. У передмові до збірки своєї «Collected stories» (1972), яка містила тридцять вісім творів, він визнав, що з перших днів своєї діяльності був по суті справи автором оповідань і новел, які зовсім не є ескізами, якими він їх раніше вважав, а можливо, кращим з того, що він коли-небудь писав, хоча його продовжують сприймати як романіста, який іноді писав оповідання. На сьогоднішній день його перу належить понад п'ятдесят творів цього жанру.

Українською мовою перекладені лише дитяча казка Гріна «Пожежний візок» та оповідання «Останнє слово» (The Last Word). Звичайно, подібна ситуація не сприяла широкому знайомству української аудиторії з оповіданнями і новелами Гріна, а отже, і науковому інтересу до них. У той же час мала проза письменника позначена високими художніми достоїнствами і потребує її осмислення як ще одна яскрава і самобутня грань його таланту.

Невирішеною проблемою залишається різнобій у жанровій дефініції гріновських *short stories* при перекладі їх на інші мови. Так, зокрема, у французьких перекладах вони позначені як «новели», а в критиці називаються або «новелами»,

або «оповіданнями»; в російських – як «новели» або «оповідання», в українських – як «оповідання». Ця жанрова невизначеність таїть в собі небезпеку неадекватного розуміння їх ідейно-сміслового та естетичного змісту. Саме тому визначення жанрової приналежності є першочерговим дослідницьким завданням при вивченні всього корпусу *short stories* Грема Гріна.

Крім встановлення жанрової приналежності творів, з яких складаються *short stories*, осмислення потребує і їх проблемно-тематичний комплекс, і їх поетика. Вирішення цих *вперше* започаткованих в українському літературознавстві завдань є і актуальним, і науково значущим, оскільки, з одного боку, розширює уявлення про творчий діапазон визнаного класика світової літератури ХХ століття, а з іншого – відкриває нову сторінку гріновського контексту в українському науковому дискурсі.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до теми міжкафедральної науково-дослідної роботи Інституту філології Чорноморського національного університету імені Петра Могили «Літератор-інтелектуал в міграційних процесах: виклики для пам'яті та ідентичності», реєстраційний №0117U000446. Тема дисертації затверджена Вченою радою Чорноморського національного університету імені Петра Могили (протокол № 8 від 13 квітня 2017 року).

Мета роботи: визначити жанрову приналежність творів, які складають корпус *short stories* Грема Гріна, виявити й описати їх проблемно-тематичний комплекс і здійснити поетологічний аналіз новел і оповідань з метою встановлення притаманних їм художніх засобів в їх функціонально-змістовній й естетичній ролі. Мета дослідження передбачає вирішення наступних завдань:

- систематизувати науково-критичні роботи про *short stories* Г. Гріна, виділивши основні тенденції та дискусійні питання їх рецепції;
- сформулювати теоретико-методологічні засади дослідження малої прози письменника;
- уточнити жанрову приналежність творів, які складають корпус *short stories*, систематизувати їх види і виявити притаманну їм специфіку;
- вивчити й описати проблемно-тематичний комплекс малої прози Г. Гріна та систематизувати домінуючі теми, мотиви та лейтмотиви;
- виявити і описати типологію персонажа малої прози письменника;
- розглянути специфіку хронотопу гріновських новел та оповідань;
- встановити роль і місце комічного в наративній структурі гріновських новел і оповідань Гріна.

Об'єктом дослідження є твори малої прози Грема Гріна, позначені ним як «*short stories*».

Предмет дослідження – жанрова ідентифікація, проблемно-тематичні та поетологічні особливості *short stories* Грема Гріна.

Мета і завдання дисертації зумовили використання таких **методів дослідження:** *біографічного та культурно-історичного* (форми відображення соціально-політичної атмосфери епохи, життєвого досвіду і подорожніх вражень Гріна, відомого як самого невтомного письменника-мандрівника, в його новелах і оповіданнях), *генологічного* (для жанрової атрибуції творів, які складають корпус малої прози письменника, їх класифікації та виявлення їх специфіки), *структурного*

(для виявлення та концептуалізації рівнів текстової структури новел і оповідань Г. Гріна), *close reading та мотивного аналізу* (для виявлення провідних тем та мотивів, характерних для малої прози письменника), *сучасної наратології* (осмислення розповідних структур малої прози, зокрема модусу комічного), *психо-аналітичного* (для виявлення та інтерпретації глибинних, «породжуючих» імпульсів, що лежать в основі ряду гріновських психологічних short stories), *цілісно-інтегрального* (синтезування і зведення в єдину систему результатів, отриманих за допомогою всіх задіяних підходів).

Наукова і методологічна база дисертаційного дослідження спирається на фундаментальні положення праць класичного і сучасного літературознавства з *теорії жанру і дискурсу* (М. Бахтін, Т. Бовсунівська, Р. Годен, В. Жув, Н. Лейдерман, Є. Мелетинський, М. Тamarченко, Ц. Тодоров, В. Тюпа, Р. Уеллек і О. Уоррен, С. Шаріфова, Б. Ейхенбаум); *теорії концептосфери, мотиву, проблемно-тематичного і художньо-сміслового рівня* (М. Бахтін, Ю. Борев, Л. Виготський, Д. Ліхачов, Ю. Лотман, Л. Бабенко, Ю. Казарін, І. Силантьєв, В. Тюпа, Е. Шестакова, К. Уїлбер); *теорії наративу* (М. Бахтін, Ж. Женетт, Ж. Міллі та ін.) і *дискурсів фантастичного* (Ст. Лем, Є. Ковтун, Ж. Садуль, Дж. Толкін, Ц. Тодоров, Т. Чернишова), *психологічного* (Л. Виготський, Н. Зборовська, С. Пригодій, О. Червінська, К. Ю. Юнг, М. Єліаде); *теорії комічного* (А. Бергсон, М. Бахтін, Ю. Борев, Ф. Гефф, Б. Дземідок, Жан-Поль, Л. Карасьов, К. Честертон, О. Міхільов, Т. Рюміна). Враховано також окремі спостереження і судження з *проблем сучасного літературного процесу, малої прози та творчості Г. Гріна*, що містяться в роботах ряду авторів (Г. Анджапарідзе, С. Белза, З. Воронова, О. Дерікоз, Н. Жлуктенко, Д. Затонський, А. Зверев, А. Кеба, Ю. Ковальов, В. Кальницька, С. Кумпан, В. Івашова, О. Міхільов, В. С. Моем, Т. Потніцева, О. Расстельна, В. Скорошенко, С. Філюшкіна, М. Чобанюк, К. Шахова, Д. Лодж, І. Клоетта, Г. Сміт, Ф. Стретфорд, П. Айер, І. Д. Філіп, Н. Шеррі, М. Шелден).

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що в дисертаційному дослідженні вперше в український літературознавчий дискурс вводиться мала проза Грема Гріна, яка раніше не перекладалася українською мовою і не досліджувалася; вперше здійснено її комплексний аналіз, що включає атрибуцію та класифікацію її жанрового складу, виявлення і опис її проблемно-тематичного змісту, домінантних мотивів та ідейно-художнього змісту; вивчена поетика новел і оповідань на рівні типології персонажа, хронотопа наративних стратегій і функціонально-естетичної ролі комічного в структурі малої прози.

Теоретичне значення дисертаційної роботи полягає в осмисленні short stories як специфічної самоцінної жанрово-дискурсивної форми художньої творчості Грема Гріна, в уточненні атрибутивних ознак жанрових форм його малої прози, ролі комічного в наративі її жанрових форм, а також в запропонованих підходах, які можуть бути використані в подальших дослідженнях аналогічних аспектів художнього процесу.

Практичне значення дисертаційної роботи полягає в тому, що вона вводить в український літературознавчий простір новий аспект творчості одного з найвідоміших класиків світової літератури ХХ століття, розширює уявлення про масштаб його творчості, а матеріали і результати дослідження можуть бути

використані в курсах з вивчення англійської літератури ХХ століття, спецкурсах і спецсеминарах, при написанні курсових і дипломних робіт.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота виконана автором одноосібно, без співавторів.

Апробація положень дисертації здійснювалася на міжнародних, всеукраїнських та міжвузівських наукових конференціях.

Міжнародні: Міжнародна науково-практична конференція «Таврійські філологічні наукові читання» (м. Київ, 27-28 січня 2017 р.), Міжнародна науково-практична конференція «Від смішного до великого: феномен комічного в літературі та культурі» (м. Бердянськ, 28-29 вересня 2017 р.), Міжнародна наукова конференція «Міф у художній свідомості та культурі ХХ ст.»: II Мішуковські читання (м. Херсон, 13-14 жовтня 2017 р.), Міжнародна науково-практична конференція «Концептуальні проблеми розвитку філологічних наук у сучасному полікультурному просторі» (м. Київ, 21-22 вересня 2018 р.).

Всеукраїнські: Всеукраїнська науково-практична конференція «XIII Гоголівські читання» (м. Полтава 3-4 квітня 2017 р.), Всеукраїнська наукова конференція «Кордони, межі й помежів'я в літературі» (м. Миколаїв, 28 квітня 2017 р.), Всеукраїнська наукова конференція «Поетика художнього тексту» (м. Херсон, 19 травня 2017 р.), Всеукраїнська наукова конференція «Літератор-емігрант і мандрівник: свідомість, ідентичність, пам'ять у змінному краєвиді» (м. Миколаїв, 27 квітня 2018 р.).

Міжвузівські: I Міжвузівська науково-практична конференція «Теоретичні та практичні аспекти викладання іноземних мов, перекладу, психології, та світової літератури» (м. Київ, 28 лютого 2017 р.).

Публікації. За темою дисертації опубліковано 5 статей, з яких 4 – в спеціалізованих виданнях, 1 – в зарубіжному виданні.

Структура і обсяг роботи: дисертаційне дослідження складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (351 позиція) та двох додатків. Загальний обсяг дисертації - 249 сторінок, з яких 220 сторінок основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено рівень вивчення проблеми, сформульовано мету і основні завдання роботи, визначено об'єкт і предмет дослідження та його теоретико-методологічні засади, теоретичне і практичне значення отриманих результатів, окреслено структуру роботи.

Перший розділ «**Short stories** Грема Гріна в науково-критичній рецепції» має два підрозділи. У підрозділі 1.1 «*Micre short stories у творчості письменника та ступінь їх науково-критичного осмислення*», який містить два пункти, розглянуто еволюцію рецепції *short stories*, тобто малої прози, Грема Гріна у її співвідношенні з рецепцією його романного доробку. У пункті 1.1.1. «*Short stories в оцінці західної критики*», показано, що мала проза Г. Гріна, з якої власне і починалась його творчість (його перші *short stories* були написані на початку 1920-х років), довгий час не привертала до себе належної уваги критики. Про це свідчить той факт, що з 1935 року по 1990 рік вийшло близько десяти збірок *short stories* письменника, і

майже всі вони пройшли непоміченими англо-американською критикою: кілька нейтральних рецензій у пресі, а збірка «Twenty-One-Stories» (1954) взагалі не отримала жодного відгуку. До того ж і сам письменник, який ставав все більш відомим романістом, до самого початку 1970-х років, не вважав свою малу прозу чимось серйозним.

Відношення до його малої прози починає змінюватися лише після виходу в світ збірки «Collected stories» (1972), в передмові до якої Г. Грін наголошував на вагомості своєї малої прози як самостійної частини художнього доробку і визнавав себе радше автором *short stories*, ніж романістом.

Спорадичні згадування, зауваження, судження про неї починають з'являтися у монографіях Ф. Стретфорда, Г. Сміта, Н. Шеррі, М. Шелдена. Серед численних праць про творчість письменника лише одна, а саме монографія американського дослідника Р. Келлі «Graham Greene. A Study of the Short Fiction» (1992), безпосередньо присвячена дослідженню його малої прози. Але, на жаль, дослідницька стратегія Р. Келлі надто позначена психоаналітичним підходом, що обумовило зосередження автора лише на тлумаченні *short stories* як психотерапевтичного засобу письменника для приборкання нібито притаманних йому внутрішніх демонів, таких, як страх смерті, темряви, нудьги, деспотичної влади батька, схильність до сексу та водночас побоювання його тощо. Надмірне захоплення психоаналітичним тлумаченням творів малої прози Г. Гріна характерне для біографічних праць М. Шелдена та особливо для Ж. Гетц-Сода.

Констатовано, що об'єктивним і зваженим підходом до *short stories* письменника позначені лише дві роботи останнього часу. Перше – це вступ Піко Айєра до англо-американського повного видання малої прози Г. Гріна «Complete short stories» (2005). Відмінною рисою цієї роботи є органічне поєднання загально-панорамного огляду малої прози письменника з конкретним аналізом кількох творів, що обумовило аргументованість суджень дослідника про малу прозу Г. Гріна, як в загальному плані, так і в плані її поетологічних особливостей. Найважливішим серед них, на його думку, є здатність поєднувати сумне і смішне; мистецтво складного сплетіння емоційного і соціополітичного; різноманіття нюансів в зображенні людини з неодмінним співчуттям до неї; філософічність і пафос гуманізму. Друга – це стаття І. Д. Філіпп «П'ятдесят чотири нюанса Гріна» у повному зібранні французьких перекладів малої прози письменника «Nouvelles completes» у двох томах. Вже сама назва статті є красномовно оцінкою гріновських творів малої прози, кожний з яких (а у французькому виданні їх п'ятдесят чотири), за думкою дослідниці, є окремим нюансом оригінального й високохудожнього доробку, який можна вважати аналогом творчості письменника в її еволюції від зародження до становлення і завершення.

У пункті 1.1.2. «Рецепція малої прози в російськомовній і українській критиці» розглянуто шляхи й основні тенденції рецепції малої прози Г. Гріна в радянському й пострадянському науковому просторі. Звернено увагу на виключну зосередженість студій і розвідок дослідників на романній творчості письменника, про що свідчать як переклади майже всіх його романів на російську і українську мову, так і чисельність статей про них в літературно-художніх журналах, розділи в монографіях і академічних підручниках та присвячені їм дисертаційні дослідження.

Виявлено, що перші російськомовні переклади малої прози письменника з'явилися в літературно-художніх журналах у 1957 році (чотири твори) і не привернули увагу критики, як і наступні невеликі збірки «Останній шанс містера Лівера» (1963) та «Поїздка за місто» (1967).

Першою інтерпретацією *short stories* письменника в радянському просторі можна вважати видавничу анотацію до збірки «Поїздка за місто», яка містила коротку загальну характеристику представлених в ній творів і в якій зверталась увага на присутність комічного начала в них у формі дошкульної сатири («Бідолаха Мелінг»), дотепного жарту-гротеску («Корінь зла»), сумного гумору («Непомітні японці») та іронічного підтексту («Свідок захисту»).

Дві наступні інтерпретації гріновських творів малої прози представлені у формі невеликих передмов до збірок англійською мовою, адаптованих для навчальних цілей, «Кімната в підвалі» (1970) та «Останній шанс містера Лівера» (1989). І стаття Є. Гусєвої «Замість передмови» до першої збірки, і стаття І. Іванської «Передмова» до другої збірки обмежуються загальною характеристикою вміщених тут текстів, позначених, як і в попередніх публікаціях, «оповіданнями» та побіжними й дискусійними зауваженнями щодо наративного модусу у деяких з них.

Єдиною спробою більш-менш систематичного підходу до осмислення малої прози Гріна залишається до цього часу стаття В. Сорокіної «Я був автором оповідань» (1984). І хоча дослідження містить кілька помилок (це стосується твердження В. Сорокіної про твори малої прози письменника як ескізи до його романів, а також про час написання перших і останніх оповідань), воно дає уявлення про такі особливості малої прози Г. Гріна, як зображення психологічних мотивів і нюансів поведінки героїв, використання механізмів свідомості й підсвідомості, точність й виразність деталей, епітетів, реплік. Цією розвідкою вивчення *short stories* письменника російською й українською критикою практично завершилось, бо і подальша передмова В. Івашової «Великий художник і надзвичайна людина» до зібрання його творів (1986), куди було включено й шість оповідань, і біографічна книга А. Ліверганта «Грем Грін» (2017) не містять жодної аналітики малої прози. Отже, аналіз рецепції малої прози Г. Гріна зарубіжною, російською й українською критикою засвідчив, що вона перебуває на початковому етапі її наукового осмислення і потребує нагального і всебічного вивчення.

У підрозділі 1.2 «*Теоретико-методологічні засади дослідження short stories Грема Гріна*», який складається з трьох пунктів, розглянуто сучасні теоретичні положення, пов'язані з головними аспектами дослідження, а саме: співвідношення понять *story – short stories – оповідання – новела – мала проза*; специфіка жанрових моделей «новела» й «оповідання» у світлі жанрологічних уявлень; комічне та його функціональна роль в наративі, а також здійснено уточнення понятійно-термінологічного інструментарія. Пункт 1.2.1. «*Кореляція понять short stories, оповідання, новела, мала проза*» присвячено уточненню семантичного змісту «*short stories*», його співвідношення із зазначеними спорідненими поняттями та жанрових розбіжностей і протиріч при перекладі на українську та російську мови творів, позначених як *story* або *short stories*.

Одні й тіж твори у різних перекладачів і виданнях можуть позначатись або новелами, або оповіданнями, а іноді і тим, і іншим. Показано, що жанрова

плутанина й термінологічна некоректність є проблемою при вивченні *short stories* багатьох англомовних письменників. На цьому наголошують, зокрема, українські дослідники малої прози Мері Шеллі (З. Воронова), А. Картер, П. Фітцджеральд, А. Байєтт, Д. Лессінг (О. Дерикоз), Т. Гарді (О. Расстальна), І. Во (С. Кумпан), які одноставні в думці про термінологічну плутанину і різнобій в сучасних трактуваннях поняття *short stories*, що є суттєвою завадою для наукових розвідок і студій, а також для видавничих справ. На основі аналізу існуючих поглядів на поняття *short stories*, *оповідання*, *новела*, *мала проза* здійснено кореляцію цих понять і запропоновано співвідношення між ними.

У пункті 1.2.2. «*Новела й оповідання в світлі сучасних жанрових уявлень*» розглянуто концепцію відомих теоретиків жанру (М. Бахтін, Т. Бовсунівська, Є. Ковтун, Н. Копистянська, Н. Лейдерман, Н. Римарь, В. Тюпа, Н. Тамарченко, В. Халізов, С. Шаріфова, Л. Чернець, Н. Утехін, Ж. Женетт, Ц. Тодоров, Р. Уеллек та Р. Уоррен), а також роботи дослідників, присвячені розгляду окремих жанрів: Ф. Білецький (оповідання, новела, нарис); М. Дарвін, Д. Мамєдова, Н. Тамарченко, В. Тюпа, В. С. Моем (новела, оповідання); Є. Мелетинський, Б. Ейхенбаум, Р. Годенн, М. Сімонен (новела); В. Скобелев (оповідання).

Показано, що в основі всіх сучасних жанрологічних уявлень лежать бахтінські ідеї про жанр як свого роду сталу форму для втілення художнього досвіду, кожна з яких має канон, який діє протягом довгого історичного часу. Фундаментальними засадами цієї концепції є положення про жанр як матрицю, яка формує і організує художній твір в аспекті його смислової й естетичної цілісності.

Виходячи зі сказаного, постулюється думка про те, що основоположну роль в дослідженні проблемно-тематичного та поетологічного рівней *short stories* в цілому й грінзовських особливо має виявлення жанрової приналежності їх творів – новел і оповідань. Їх жанрова атрибуція і диференціація є необхідною умовою наукової інтерпретації всього корпусу *short stories*. В аспекті цієї досліджуваної стратегії показано, що, незважаючи на наявність деякої спорідненості між новелою і оповіданням (невеликий текстовий обсяг, обмежена кількість персонажів, переважна сюжетна однолінійність тощо), вони є самостійними і навіть діаметрально протилежними жанровими моделями (А. Михайлов, М. Дарвін, Д. Мамєдова, Н. Тамарченко, В. Тюпа, Б. Ейхенбаум) з притаманними кожній з них атрибутивними ознаками.

Підрозділ 1.2.3. «*Комічне і теоретичні аспекти класифікації його форм і засобів*» містить аналіз наявних дефініцій комічного, поглядів на його соціокультурну роль та естетичну функцію в мистецтві, а також підходів до класифікації його форм і засобів. Зазначено, що сміх як специфічний прояв людської природи при всіх своїх змінах залишається важливішим фактором й елементом духовної й естетичної культури, чинником соціалізації людини (А. Бергсон, М. Бахтін, В. С. Моем, О. Уайльд, Ж. Розен) і зберігає свої основні форми (типи), урізноманітнюючи засоби їх вираження. Складністю природи і механізмів породження сміху й смішного обумовлена складність визначення комічного як естетичної категорії. Попри наявність чисельних теорій комічного, висунутих дослідниками від античності до сучасності, його остаточне визначення

залишається дискусійним, як і пов'язаних з ним понять і термінів. Найбільш прийнятним для цілей даного дослідження визнано розуміння комічного (закріплене в роботах М. Бахтіна, Ю. Борєва, А. Бергсона, Ф. Геффа, Жана-Поля, О. Міхільова, В. Проппа), як соціально, естетично й духовно значущого сміху, формами (типами) або, за термінологією М. Рюміної, субкатегоріями якого в літературі є гумор, сатира та іронія, хоча деякі дослідники (Ю. Борєв, Б. Дземідок) вважають іронію перехідною формою між гумором і сатирою. Щодо засобів вираження цих форм комічного, зокрема в літературі, серед багатьох таксономій цих засобів використано класифікацію Ф. Геффа (комізм жестів, комізм слова, комізм ситуацій, комізм характерів, комізм форм), доповнену елементами класифікації Б. Дземідока, А. Макаряна, В. Проппа.

У розділі 2. «**Жанрологічні аспекти short stories Грема Гріна**» обґрунтовано принципову важливість для дослідження здійснення жанрової диференціації творів, які складають short stories письменника, й аналітичним шляхом виявлено і класифіковано корпус новелістики й корпус оповідань, а також три твори, які відносяться до інших жанрів. З цією метою у пункті 2.1.1. «*Новелістика в складі short stories: жанрологічні принципи її атрибуції*» відрефлексовано ознаки новелістичної жанрової моделі, емблематичними серед яких визнано наявність анекдотичного або екстраординарного випадку (казусу) в основі твору новелістичного пуанту (сюжетного наголосу в кінці, за Б. Ейхенбаумом) – несподіваного сюжетного зламу, який міняє погляди на вихідну сюжетну ситуацію, і під цим кутом зору розглянуто п'ятдесят чотири short stories письменника.

Виявлено, що атрибутивній ознаці – наявність анекдотичного або екстраординарного випадку (казусу) сюжетні ситуації твору – відповідає значна кількість short stories, починаючи з першої, опублікованої в 1923 році *The New House* («Новий дім») і закінчуючи однією з останніх *The Moment of Truth* («Момент істини»), написаній у 1988 році. В основі цих, як і цілої групи інших соціально і морально орієнтованих творів, лежить казус психологічного порядку, який тяжіє до форми психологічного або морально-етичного парадоксу, різкого контрасту між вихідною сюжетною ситуацією і кінцевим результатом.

Анекдотичні події і випадки складають сюжетну основу short stories, написаних на самому початку Другої світової війни (*Alas, Poor Maling* – «Бідолаха Мелінг»; *The Lieutenant Died Last* – «Лейтенант вмирає останнім»; *When Greek Meets Greek* – «Одного поля ягоди»), а також short stories 1950 – 1960-х років: *Special Duties* («Особливі обов'язки»), *The Man Who Stole The Eiffel Tower* («Чоловік, який викрав Ейфелеву вежу»), *The Invisible Japanese Gentlemen* («Невидимі японські джентльмени»), *May We Borrow your Husband?* («Ми можемо позичити вашого чоловіка?»), *Beauty* («Красунчик»), *Chagrin in Three Parts* («Печаль в трьох частинах»), *A Shocking Accident* («Шокуючий випадок»), *The Root of the Evil* («Корінь зла»), *Doctor Crombie* («Доктор Кромбі»). Діапазон анекдотичних та неординарних подій, які є рушійною сюжетною силою цієї групи short stories, досить різноманітний: тут і кумедні анекдотичні випадки («Бідолаха Мелінг», «Шокуючий випадок»), і шахрайські витівки («Одного поля ягоди»), і побутово-шлюбні («Ми можемо позичити вашого чоловіка?», «Печаль у трьох частинах»), і релігійні

анекдотичні ситуації («Особливі обов'язки») та непорозуміння («Доктор Кромбі») і неймовірне фантастичне перебільшення («Чоловік, який викрав Ейфелеву вежу»).

У всіх цих творах присутня і друга найважливіша атрибутивна формально-смілова ознака новелістичної жанрової моделі – пуант, тобто несподіваний сюжетний злам, поворот, який протистоїть вихідній наративній ситуації. Майже у половині з них новелістичному пуанту передують кумуляція подій, більш розгорнута у творах з домінуючим комічним началом. Переважній більшості зазначених у цьому пункті творів (п'ятнадцять із двадцяти одного) притаманне комічне начало, яке є також однією з характерних рис новелістичної моделі. Отже, за емблематичними (наявність казуса і новелістичного пуанта) та побіжними (кумуляція і комічне начало) жанровими ознаками з-поміж п'ятидесяти чотирьох *short stories* Г. Гріна виокремлено двадцять одну новелу, перелік яких подано в хронологічному порядку їх публікації.

В пункті 2.1.2. «*Корпус оповідань в світі жанрової парадигми*» на основі уточнених і систематизованих жанровизначаючих ознак оповідання (до яких віднесені такі ознаки: зосередженість на одному персонажі і на одній події; переважний інтерес до сфери повсякденного буття, що відкриває перспективу романної тематичної широти і незавершеності сюжету; відкритість фіналу) здійснено жанрову атрибуцію тридцяти трьох *short stories*, які залишилися після виокремлення новелістики.

Визначено, що більшість *short stories* (а саме двадцять), які мають текстовий обсяг до чотирнадцяти сторінок повністю відповідають першому жанрологічному ознаку оповідання – один протагоніст, одна сюжетна подія й одна сюжетна лінія. Одну сюжетну лінію, але при двох подіях мають і *short stories* обсягом від п'ятнадцяти до двадцяти сторінок (*The Destructors* – «Руйнівники» та *A Discovery in the Woods* – «Знахідка в лісі»). В текстах же, які перебільшують двадцять сторінок, таких, наприклад, як *Murder for the Wrong Reason* – «Безпричинне вбивство», *The Basement Room* – «Кімната в підвалі», *A Visit to Marin* – «Візит до Морена», *The Other Side of the Border* – «По той бік кордону», *Under the Garden* – «Під садом», одна подія породжує мінімум дві сюжетні лінії, в що цілому не протирічить жанровому канону оповідання.

Щодо другого атрибутивного критерія оповідання – переважний інтерес до сфери повсякденного буття та притаманних їй колізій з потенціальною романною перспективою, - виявлено, що корпус досліджених в цьому пункті *short stories* охоплює у своїй сукупності широке коло життєвих явищ (смерть в різних своїх проявах та пов'язані з нею екзистенційні, містичні, соціальні, психічні й моральні проблеми; психологічні й етичні відношення між дорослими та дітьми; дитячі проблеми; питання релігії і віри тощо). Всі *short stories* цієї групи, крім трьох (*The Stranger's Hand* - «Рука іноземця», *Work Not in Progress. My Girl in Gaiters* - «Незавершена робота», *An Old Man's Memory* - «Коротка пам'ять»), відповідають третій атрибутивній ознаці оповідання, яким є відкритість фіналу і потенційна можливість подальшого розвитку сюжету. Три *short stories* із п'ятидесяти чотирьох є зразками інших жанрів: свого роду резюме сценарія фільму («Рука іноземця»); начерком водевіля або музичної комедії («Незавершена робота» з підзаголовком «Моя дівчина в гетрах»); і фантастичним нарисом («Коротка пам'ять»).

Отже, атрибутивним критеріям оповідання відповідають тридцять одна *short stories* із тридцяти трьох розглянутих в цьому пункті.

Третій розділ «**Наративна стратегія *short stories* Грема Гріна**», який складається з двох підрозділів, містить аналіз проблемно-тематичного діапазону *short stories* письменника і його лейтмотивів, типології персонажів, часо-просторових відносин та функцій комічного в новелах і оповіданнях. В підрозділі 3.1 «*Системно-аналітичний аспект проблемно-тематичного діапазону *short stories**» розглянуто, з посиланням на положення сучасної наратології (В. Жув, І. Рейтер), проблемно-тематичний рівень гріновської малої прози як одного з найважливіших складників, разом з персонажами, хронотопом, фокалізацією та голосом, наратологічної стратегії. З метою встановлення більш повного й системного уявлення про розмаїття й еволюцію тематики гріновських новел і оповідань розглянуто динаміку її розвитку в діяchronії.

З'ясовано, що протягом першого періоду своєї творчості (1929-1935) їм було написано чотири новели і тринадцять оповідань. Три із чотирьох новел цього періоду («Останній шанс містера Лівера», «Ювілей», «За мостом») тематично пов'язані з проблемою соціальної несправедливості й обумовлених нею драматичних і трагічних наслідків. Досить широко представлена тема дитинства крізь призму такої проблематики, як перше розчарування («Кімната в підвалі»), коливання почуттів («Я граю в шпигуна»), пробудження кохання («Відкриття в лісі», «Дух невинності»), трагічні наслідки дитячих фобій при бездушності дорослих («Кінець свята»). Тема класової боротьби й солідарності лежить в основі оповідання («Брат»), а соціальної несправедливості – в основі оповідання «По той бік кордону» і «Поїздка за місто». Є й детективний сюжет («Безпричинне вбивство») – єдиний у всій малій прозі письменника. Домінуючою темою цього періоду є тема смерті.

У другому періоді творчості (1935-1955) письменником написано шість новел («Лейтенант вмирає останнім», «Бідолаха Мелінг», «Зіткнулася коса з каменем», «Особливі обов'язки», «Порнофільм») і п'ять оповідань («Люди за роботою», «Новини по-англійськи», «Спроба порозуміння», «Войовнича церква», «Руйнівники»). У цей період помітне збільшення інтересу Г. Гріна до нових проблемно-тематичних аспектів. На перший план виступає проблематика, пов'язана з подіями Другої світової війни. І в новелах, і в оповіданнях провідною темою стає поведінка людей в умовах воєнного часу. З'являється проблематика сімейних відносин (новела «Порнофільм»), релігійно-моральна (новела «Особливі обов'язки» й оповідання «Спроба порозуміння» та «Войовнича церква»), дитячої агресивності й деструктивності (оповідання «Руйнівники»). Новим є і збагачення наративу стихією комічного, яке визначає ідейно-сміслову й сюжетну структуру новел «Бідолаха Мелінг» і «Одного поля ягоди» та оповідань «Люди за роботою» і «Войовнича церква», а також відіграє важливу роль у структурі новел «Лейтенант вмирає останнім», «Особливі обов'язки», «Лотерейний білет».

Найбільш продуктивним для малої прози Г. Гріна виявився третій період (1955-1991), на який припадає десять новел і дванадцять оповідань. Як в новелах, так і в оповіданнях цього періоду чітко простежуються нові аспекти проблемно-тематичного комплексу. Насамперед – це підсилення інтересу до людських проблем, зокрема, інтимно-шлюбних відносин, про що свідчить збірка *short stories* з виразною

назвою «Ми можемо позичити вашого чоловіка?» з-під підзаголовком «Та інші комічні історії про сексуальне життя» (1967). Якщо в попередньому періоді ця проблематика відображена тільки в новелі «Порнофільм», то тут вона знайшла яскраве втілення у трьох новелах («Ми можемо позичити вашого чоловіка?», «Печаль у трьох частинах», «Доктор Кромбі») і в трьох оповіданнях («Мертва хватка», «Дешевий серпень», «Двоє милих людей»). Морально-етичний аспект людських відносин та психологічних колізій є сюжетною основою і таких новел як «Невидимі японські джентльмени», «Момент істини», «Шокуючий випадок» та оповідань «Під садом» і «Сон про чужу країну». Звертається Г. Грін і до постійної для нього тематики, пов'язаної з проблемами релігії та віри: новели «Останнє слово» і «Корінь зла» та оповідання «Візит до Морена» і «Благословення». Отже, у цьому періоді провідне місце посідає проблемно-тематичний комплекс антропологічної спрямованості і набуває подальшого розвитку і підсилення комічне начало гумористичного або насмішкувато-гумористичного забарвлення, особливо помітне в структурі новелістики.

Зроблено узагальнюючий висновок про те, що новели й оповідання Г. Гріна охоплюють широкий і різноманітний проблемно-тематичний спектр суттєвих явищ соціального і екзистенційного буття людини і що характерною рисою його тематики є полімотивність, яка надає новелам і оповіданням філософічність та ідейно-смыслову глибину. Виокремлено, за спорідненістю художнього осмислення кола життєвих явищ і колізій, три проблемно-тематичних комплекси.

В пункті 3.1.1. *«Лейтмотиви проблемно-тематичного комплексу констант людського буття»* окреслено співвідношення понять «тема» - «мотив» - «лейтмотив» і виявлено, що серед численних мотивів і тем, які формують художній світ гріновських новел і оповідань, помітно виділяються мотиви смерті, які в цілому ряді творів пов'язані зі стихією фантастичного, загадкового, незрозумілого. Показано, що фантастичне Г. Грін використовує в основному в ранніх оповіданнях, провідною темою більшості яких є подія смерті у супроводі із загадковими та ірраціональними явищами: фантастично-містичні образи, які лякають людину, що чекає нової смерті після вже пережитої («Друга смерть»); доповідь про безсмертя розуму, яку виголошує доповідач, померлий вже тиждень тому («Кращий доказ»); містичне відчуття невідворотності смерті, яка наснилась хлопчикові («Кінець свята»); загадковий незнайомиць, який розповідає своєму сусіду по кінозалу про вбивство в одному з лондонських парків, виявляється жертвою цього вбивства («Зубожілий кінотеатр поряд з Еджер-роуд»). В багатьох новелах і оповіданнях тема смерті доповнюється і переплітається з темами кохання та моральної відповідальності («Поїздка за місто»); етичного вибору («За мостом»); соціальної та божественної несправедливості («Останній шанс міста Лівера»); релігії й віри в аспекті майбуття людства («Останнє слово»), кримінального злочину і професійної честі («Безпричинне вбивство»). Визначено, що смерть є домінуючим лейтмотивом цього проблемно-тематичного комплексу, який супроводжується мотивами метафізичного, містичного, ірраціонального, екзистенційного, релігійного та морально-етичного.

У пункті 3.1.2 *«Лейтмотиви антропологічного проблемно-тематичного комплексу»* обґрунтовано думку про важливість для художнього мислення Г. Гріна

наявності релігійного виміру в літературі як найважливішого фактору її духовності та людяності. Показано, що антропологічний проблемно-тематичний комплекс є найбільшим за кількістю творів, а значне місце в ньому посідають новели й оповідання, які тематично пов'язані з питанням релігії та віри (три новели: «Особливі обов'язки», «Корінь зла», «Останнє слово» і п'ять оповідань: «Спроба порозуміння», «Войовнича церква», «Візит до Морена», «Благословення»). У більшості з них мова йде про становище і судьбу релігійної віри в ХХ столітті. Роль релігійної віри для майбуття людства набирає масштабного осмислення в антропологічно-прогностичній новелі «Останнє слово», мотивний аналіз якої підтверджує думку про формування в малій прозі письменника лейтмотива занепокоєності долею релігії і релігійних вірувань в сучасну для нього епоху.

Значну частину антропологічної тематики складають новели й оповідання, сюжетно-подієва основа яких пов'язана із сферою морально-етичного вибору, кохання, сімейних і сексуальних відносин, а також колізій дитинства і дорослішання (дев'ять новел і така ж кількість оповідань). Антропологічному проблемно-тематичному комплексу притаманні також лейтмотив співчуття людям, які опиняються в ситуаціях морального випробування та життєвих ускладнень (новели «Ювілей», «Невидимі японські джентльмени», «Доктор Кромбі», «Момент істини» і оповідання «Дух невинності» та «Під садом») і лейтмотив критичного відношення до людей, які створюють життєві ускладнення для інших (оповідання «Виграний день», «Мертва хватка») або є надто егоїстичними («Красунчик», «Момент істини»).

Пункт 3.1.3. «*Лейтмотиви проблемно-тематичного комплексу надепохальних ситуацій*» присвячено виявленню провідних ідейно-сміслових векторів новел і оповідань Г. Гріна, пов'язаних з такими формами буття, як праця, відпочинок, конфліктні й гармонічні відносини, мирне життя й життя в екстремальних умовах війн, революцій, поза межами своєї країни.

Виокремлено дві групи новел і оповідань, які відносяться до аналізуемого комплексу. Перша група – це твори з проблематикою соціальної несправедливості та драматизму умов життя, обумовлених кризовими явищами 1920-1930-х років в економіці західних країн, яка переплітається з проблематикою зарубіжжя та екстериторіальності – наслідком краху імперії та зміни кордонів. В більшості випадків ці проблеми вирішуються в межах одного твору, як, наприклад, у новелах «Останній шанс містера Лівера», «За мостом», «Лотерейний білет» або в оповіданнях «По той бік кордону», «Брат», «Сон про чужу країну». Другу групу творів цього комплексу складають також три новели («Лейтенант вмирає останнім», «Бідолаха Мелінг», «Одного поля ягода») і три оповідання («Люди за роботою», «Підрозділ секретної служби», «Новини по-англійськи»), основною темою, яких є людина в умовах війни. Домінуючими лейтмотивами цього проблемно-тематичного комплексу визначено два взаємопов'язаних ідейно-сміслових концепта – концепт осуду соціальної несправедливості, недосконалості світу і драматизм умов життя сучасної людини та концепт співчуття жертвам цієї несправедливості – тим, кому, за висловом одного із гріноських героїв, життя «ніколи в дійсності не давало шансу».

У підрозділі 3.2. «*Поетика short stories*» розглянуто такі аспекти наративної стратегії, як специфіка створення письменником в новелах та оповіданнях персонажів, часо-просторових відношень і з'ясовано місце й функціональне

навантаження форм і засобів комічного в них. У пункті 3.2.1. «*Типологія гріновських персонажів*» показано, що наративна стратегія Г. Гріна, яка формувалася в період зародження модернізму і в полеміці з ним, базувалась на засадах естетики класиків реалістичного мистецтва і спиралась на традиції великих попередників – Шекспіра, Сервантеса, Філдінга, Діккенса, Гарді, а також на творчі принципи близьких йому за духом Конрада, Джеймса, Стівенсона, Ф. Моріака. Найважливішими елементами наративної стратегії, крім високого рівня духовних, філософських та морально-етичних смислів, він вважав рельєфність і правдоподібність «зримого світу» (Г. Грін) та персонажів, яким притаманна життєвість, об'ємність, виразність і вірогідність фізичного вигляду і складність почуттів. Внаслідок дотримання зазначених принципів моделювання персонажів у своїх новелах і оповіданнях, вони відрізняються особливою силою художньої переконливості.

Показано, що типологія гріновської персонажної моделі подібна до наратологічної трьохаспектної структури персонажа (за Ф. Хамоном) і являє собою органічну єдність трьох моментів: фізичне буття героя, його соціальний статус і актантні ролі та його ієрархічну значущість в тексті. Вона може бути описана як модель, характерними рисами якої є реалістичні принципи побудови образу персонажа в життєвій повноті і вірогідності його фізичного вигляду і психологічних рис. Досягається це за рахунок цілого ряду наративної техніки: акцентовану увагу до таких моментів структурування персонажу, як його ім'я, вік, фізичний портрет, духовний світ, соціальний статус і поведінка в сюжетній ситуації, надання пріоритетності протагоністу з перших рядків твору і кінематографічність його зображення, що сприяє сюжетній динаміці. Відмінною рисою гріновської персонажної моделі є також гуманістична домінанта, яка реалізується в наскрізному мотиві співчуття своїм героям, які страждають через соціальну несправедливість та недосконалість світу або через відсутність в душі ідеалу.

Пункт 3.2.2. «*Особливості хронотопу гріновських новел і оповідань*» розкриває принципи побудови письменником часо-просторових відносин у новелах і оповіданнях, зокрема, на прикладі творів, дія яких відбувається за кордоном. Показано, що часо-просторова картина в новелах і оповіданнях Г. Гріна визначається тими ж естетичними принципами, якими він користувався при створенні персонажів – реалістичність, життєвість, правдивість і наочність в зображенні художнього світу. В художній творчості, на думку письменника, тільки ці риси мають значення, бо вже сам вибір письменником об'єктів і деталей реального простору і певного конкретно-історичного часу в їх взаємопов'язаності є і смислом, і естетичною цінністю. Ці принципи знайшли відображення як в новелах і оповіданнях із своїм, тобто західним, так і з чужим, тобто зарубіжним хронотопом: група африканських творів (новела «Останній шанс містера Лівера» і два оповідання – «По той бік кордону», «Войовнича церква»); латиноамериканська група (новели «За містом», «Лотерейний білет» і оповідання «Дешевий серпень», «Зустріч з генералом»); азійське (новела «Порнофільм»).

Для часо-просторової картини новел і оповідань Г. Гріна характерна підкреслена зосередженість на подіях і ситуаціях сучасної йому дійсності, до яких він був особисто причетним, що обумовлює домінування в художній структурі творів хронікально-побутового й біографічного часу героїв і його переплетіння в

багатьох випадках з історичними часом (економічна криза, фашизм, Друга світова війна). У відповідності з творчим кредо Г. Гріна – писати завжди тільки про актуальне для своєї епохи – художній час має в основному два аспекти: теперішній час (біографічний і хронікально-побутовий час, який подекуди переплітається з часом історичним) в якому відбуваються сюжетні події твору, і час ретроспективний. Глибина відкриття ретроспекції може сягати у більшості випадків кількох десятків років (біографічне минуле героя) і в рідкісних випадках – до часів біблейських (оповідання «Знахідка в лісі», де діти вважають знайдений ними величезний загадковий корабель Ковчегом Ноя). Майбутній час використовується переважно в оповіданнях як гіпотетично можливий у межах біографічного часу героя і лише в одному випадку (новела «Останнє слово») часова перспектива майбутнього в фантастично-прогностичній формі має вимір століть і вічності.

В пункті 3.2.3 *«Комічне в структурі наративу новел і оповідань»* з'ясовано місце та смислове і естетичне навантаження комічного в творах малої прози Г. Гріна. Наголошено, що комічне начало в тій або іншій мірі присутнє в більшій половині його новел і оповідань, а в багатьох із них, як і в його романах «Наша людина в Гавані» та «Мандрівки з моєю тітонькою», вони є домінуючим модусом наративу. Цю групу складають новели «Зіткнулася коса з каменем», «Бідолаха Мелінг», «Особливі обов'язки», «Людина, яка викрала Ейфелеву вежу», «Невидимі японські джентльмени», «Шокуючий випадок», «Печаль у трьох частинах», «Доктор Кромбі», «Корінь зла». До оповідань цієї групи належать «Люди за роботою», «Войовнича церква», «Дорогий доктор Фалькенхейм», «Мертва хватка», «Підрозділ секретної служби». Крім цього, комічне в якості окремих ситуацій, положень, елементів, реплік тощо присутнє в новелах «Новий дім», «Ювілей», «Лейтенант вмирає останнім», «Лотерейний білет», «За містом», «Ми можемо позичити вашого чоловіка?», «Красунчик», «Момент істини» та в оповіданнях «По той бік кордону», «Поїздка за місто», «Руйнівники», «Благословення», «Під садом». Отже, із загальної кількості двадцяти новел вісімнадцять із них містять у своїй структурі комічне начало, в той час як із тридцяти оповідань таких налічується лише десять, що є підтвердженням жанрологічного положення про комічне як одну із жанрових ознак новелістичної моделі.

Виявлено, що використовуючи все розмаїття комічного, Г.Грін віддає перевагу гумору як його більш м'якій і доброзичливій формі, яка відповідає його естетичній філософії співчуття кожній людській особистості, хоч і не цурається інколи звернення до відвертої сатири (оповідання «Люди за роботою») або навіть сарказму («Особливі обов'язки», «Красунчик», «Мертва хватка», «Невидимі японські джентльмени»). Його улюбленими засобами створення сміхової атмосфери є комізм ситуації, який витікає із забавного або парадоксального випадку (події), покладено в основу сюжетної історії, та комізм зображених персонажів, поведінка та дії, яких і породжують комічні ситуації. Саме ці засоби і визначають сміхову атмосферу як у творах з домінуючим комічним началом, так і в епізодах новел і оповідань, в яких вони використовуються з метою зміни модусу нарації й емоційно-естетичної забарвленості («За містом», «Лотерейний білет», «Руйнівники»). В арсеналі засобів комічного – прийоми перебільшення і заострення явищ, доведення їх до бурлеску, фантастичні допущення, комізм абсурдних суджень і припущень,

підкреслено або імпліцитно комічна семантика назв новел і оповідань. В цілому комічне як елемент нарративної стратегії Г. Гріна виконує в новелах і оповіданнях важливу змістовно-смыслову й естетичну функцію, надаючи їм філософської глибини і життєстверджуючої атмосфери.

ВИСНОВКИ

Багатоаспектний аналіз short stories, тобто малої прози, Грема Гріна, здійснений в дисертації, дозволяє зробити наступні висновки.

В українській літературознавчий дискурс введено великий пласт художньої творчості класика світової літератури ХХ століття – його мала проза, яка до цього не тільки не була об'єктом уваги української критики, але і не перекладалась на українську мову.

Вперше здійснено жанрову атрибуцію і диференціацію творів, які складають малу прозу Гріна, виділені і описані відповідно до жанроутворюючих ознак (носіїв жанру) гріновський тип новели і гріновський тип оповідання. Показано їх співвідношення з традицією і притаманна їм специфіка, зокрема реалістичний принцип в зображенні персонажів, просторово-часових відносин, установка на вірогідність, яка створюється відбором лаконічних, але виразних деталей і характеристик в описі персонажів і подій, вмісткою психологізацією, використанням оніричних і фантастичних елементів, парадоксальних суджень і ситуацій з широким спектром комічного.

Також вперше мала проза проаналізована з точки зору її проблемно-тематичного змісту, виявлені її основні ідейно-тематичні та мотивні вектори, які свідчать про надзвичайну широту інтересу письменника до життєвих колізій людини ХХ століття.

Найбільш характерними для малої прози є наступні теми: тема драматизму умов життя, солідарності та співчуття; обумовлена епохою тема екстериторіальності особистості, яку умовно можна назвати «англієць за кордоном»; тема релігії і віри; тема смерті як результат життєвої драми і як містичний феномен; тема кохання і сексуальних відносин; тема дитинства (дитячі розчарування, фобії, агресія, мрії); людина в умовах війни; шпигунство і зрада, загадкові і аномальні явища; тема майбутнього.

При цьому практично у всіх темах спостерігається взаємоперетин багатьох мотивів, з чого робиться висновок про те, що ця полімотивність, яка надає новелам і оповіданням ідейно-смыслову глибини, є відмінною рисою малої прози Гріна. Крім того, вона розширює уявлення про діапазон художнього мислення письменника: предметом його роздумів в ній стають, з одного боку, дитячі переживання і психологія дитини, світ її фантазій; можливе майбутнє людства і незнищенність релігійної свідомості, катастрофічні наслідки науково-технічного прогресу – з іншого. Ці теми великій прозі письменника взагалі не притаманні.

Аналіз проблемно-тематичного і мотивного змісту short stories показав, що горизонти його художнього мислення значно ширше, ніж прийнято думати. При цьому мотиви втечі, самогубства, зради, невірності, пригніченості і психічних травм дитинства, на яких акцентує увагу ряд англо-американських критиків, зовсім не є

провідними і визначальними загальної атмосфери художнього світу його великої і малої прози.

Навпаки, домінуючими в ній є мотиви обурення проти соціальної несправедливості, мужності в боротьбі з життєвими негараздами і винахідливість у їх подоланні; збереження почуття гідності людиною у будь-яких обставинах: співчуття до персонажів, які опинилися у важких або екстремальних ситуаціях; симпатії до героїв, що не втратили потреби в ніжних почуттях і прихильності; глузливо-сатиричного або іронічного ставлення до душевної черствості, снобізму, аморальності і, навпаки, добродушно-гумористичного ставлення до природних проявів людської природи.

Проблемне поле тематики малої прози охоплює актуальні аспекти сучасної письменнику епохи: філософсько-екзистенційні, морально-етичні та соціально-економічні колізії, типові для людини ХХ століття; релігія, релігійні переконання і їх вплив на поведінку людини; психологічні та прагматичні мотиви поведінки людей; феномени життя і смерті; майбутнє світового устрою.

Показано, що гріновська персонажна типологія, як і хронотоп, новел та оповідань базуються на принципах реалістичної естетики, що обумовлює повноту зображення фізичного та духовного портрету героїв, їх соціального статусу і ціннісних орієнтацій та їх активну акантову роль.

Виявлено специфіку персонажної та просторово-часової організації (хронотоп) наративу малої прози. До її особливостей віднесено такі моменти, як ретельне зображення місця і деталей простору, зокрема екзотичних локусів, в яких відбувається дія більше третини новел і оповідань; рельєфність і життєвість персонажів; використання різних часових планів в якості найважливіших характеристик персонажа, які відкривають завісу його минулого і одночасно сполучають його життя з історичним часом.

Проаналізовано основні форми і засоби комічного, використані письменником в більшій половині творів малої прози. Відзначено, що до засобів комічного він частіше звертається в новелах, ніж в оповіданнях. Це підтверджує думку більшості теоретиків жанру, що комічне є однією з жанроутворюючих ознак новели. В цілому, комічне в малій прозі Гріна виконує важливу змістовно-сміслову і естетичну функцію, надаючи їй філософської глибини та життєстверджуючого характеру.

Таким чином, *short stories*, або мала проза, яка представлена жанрами новели і оповідання, постає не як побічний продукт творчості Гріна і не як «начерки» для його романів, але як оригінальна і самоцінна частина його малої творчості в проблемно-тематичному і стилістичному різноманітті, що робить його одним з кращих, якщо не найкращим оповідачем свого часу.

Основні положення дисертації викладено у публікаціях

1. Алатея М.М. Гоголевские мотивы в рассказах Грэма Грина / Махмуд Алатея// Філологічні науки: зб. наук. праць Полтавського нац. пед. ун-ту імені В.Г. Короленка. Вип. 25. Полтава, 2017. С. 70-75.

2. Алатея. Short stories Грэма Грина: к постановке проблемы/ А.Д. Михилев, М.М. Алатея// Літератури світу: поетика, ментальність і духовність: зб. наук праць Криворз. Держ. Пед. ун-ту. Кривий Ріг, 2017. С. 84-95.
3. Mahmood M. Al Alateya On Bordering in Graham Greene's: Across the Bridge and Two Gentle People// Наукові праці : наук. журн. / Чорном. нац. ун-т ім. Петра Могили; ред. кол. : О. В. Пронкевич (голова) [та ін.]. Миколаїв, 2017. Т. 289. Вип. 301. (Філологія. Літературознавство).С.10-13
4. Алатея М. М. Форми художнього втілення закордонних вражень Грэма Грина в його short stories //Наукові праці : наук. журн. / Чорном. нац. ун-т ім. Петра Могили; ред. кол. : О. В. Пронкевич (голова)[та ін.]. Миколаїв, 2018. – Т. 316. Вип. 304. (Філологія. Літературознавство). С.6-10.
5. Алатея М.М. Short Story «The Root of Evil» Грэма Грина: жанр и поетика// Path of Science. Vol 4, №9 (2018). P. 1001-1008. URL: <http://pathofscience.org/index.php/ps/index>

АНОТАЦІЯ

Алатея М.М.Х. Жанрова специфіка, проблемно-тематичний аспект і поетика short stories Грэма Грина. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук (доктора філософії) за спеціальністю 10.01.04 – література зарубіжних країн. – Чорноморський національний університет імені Петра Могили, Миколаїв, 2019.

Дисертація присвячена комплексному дослідженню жанрової специфіки, проблемно-тематичного аспекту і поетики *short stories* – малої прози Грэма Грина, до складу якої входять п'ятдесят чотири твори різної жанрової приналежності та які до цього часу не стали об'єктом серйозного і системного наукового осмислення.

Відповідно до вперше здійснюваного в українському літературознавстві завдання комплексного дослідження short stories Г.Грина в дисертації скореговано співвідношення понять *story - short stories - новела - оповідання - мала проза*. Узагальнено сучасні розробки теорії жанру і уточнено трактування жанрових моделей новели і оповідання, з урахуванням яких вперше здійснено жанрову атрибуцію всіх short stories письменника та їх розмежування на новели (двадцять один твір) та оповідання (тридцять творів).

Розглянуто еволюцію й окреслено масштабність і ідейно-сміслову значущість тематичного діапазону новел і оповідань, виявлені його основні вектори та виокремлено проблемно-тематичні комплекси і їх лейтмотиви. Проаналізовано такі найважливіші компоненти наратологічної стратегії гріновських новел і оповідань, як принципи створення персонажної типології, просторово-часової картини художнього світу (хронотоп) і використання форм та засобів комічного в їх формально-змістовній структурі, і доведено, що гріновська модель типології персонажа і тип його просторово-часової картини світу базуються на принципах естетики реалізму.

Ключові слова: Грем Грін, short stories, мала проза, жанрова світо модель, новела, оповідання, тематика, мотив, типологія персонажу, хронотоп, комічне.

АННОТАЦИЯ

Алатея М.М. Х. Жанровая специфика, проблемно-тематический аспект и поэтика short stories Грэма Грина. — Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата филологических наук (доктора философии) по специальности 10.01.04 — литература зарубежных стран. — Черноморский национальный университет имени Петра Могилы, Николаев, 2019.

Диссертация посвящена комплексному исследованию жанровой специфики, проблемно-тематического аспекта и поэтики *short stories* — малой прозы Грэма Грина, которая состоит из пятидесяти четырех произведений разной жанровой принадлежности и которые до сих пор не стали объектом серьезного и системного научного осмысления.

В соответствии с впервые осуществляемой в украинском литературоведении задачей комплексного исследования *short stories* Г.Грина в диссертации произведена корреляция понятий *story - short stories — новелла — рассказ — малая проза*. Обобщены современные разработки общей теории жанра и уточнены трактовки жанровых моделей новеллы и рассказа, с учетом которых впервые произведена жанровая атрибуция всех *short stories* писателя и осуществлена их дифференциация на новеллы (двадцать произведений) и рассказы (тридцать одно произведение).

Рассмотрена эволюция и показана масштабность и идейно-смысловая значительность тематического диапазона новелл и рассказов, выявлены его основные векторы и произведена систематизация проблемно-тематических комплексов и их лейтмотивов. Проанализированы такие важнейшие компоненты нарратологической стратегии гриновских новелл и рассказов, как принципы создания персонажной типологии, пространственно-временной картины художественного мира (хронотоп) и использования форм и средств комического в их формально-содержательной структуре, и установлено, что гриновская модель типологии персонажа и тип его пространственно-временной картины мира базируются на принципах эстетики реализма.

Ключевые слова: Грэм Грин, *short stories*, малая проза, жанровая миромодель, новелла, рассказ, тематика, мотив, типология персонажа, хронотоп, комическое.

ABSTRACT

Alateya M. M. H. The genre Particularity, the Subject-Matter Aspect and the Poetics of Short Stories by Graham Greene. – Manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Philology (PhD) in the specialty 10.01.04 - literature of foreign countries. – Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, 2019.

The thesis presents a comprehensive study of genre specificity, the subject-matter aspect and the poetics of short stories – short fiction by Graham Greene, which comprises fifty-three (full English edition) – fifty-four (full edition of French translations) works. Both scientific and critical reflection and readers' perception of G. Greene, prove that the

author remains one of the greatest, if not the greatest, representatives of the English novel of the 20th century. His novels «Stamboul Train», «Brighton Rock», «The Heart of the Matter», «The Power and the Glory», «The Quiet American», «The End of the Affair», «Our Man in Havana», «The Comedians», «The Honorary Consul», «The Human Factor», «Monsignor Quixote» have gained the world fame, and some of them were translated into Ukrainian.

At the same time, despite the fact that the author started his creative work with short fiction, which includes novellas and short stories, and he kept writing them throughout his life, his short stories have not become the object of serious and large-scale scientific studies yet, neither in general, nor in Ukrainian literary criticism, which leaves Greene completely unknown as a master of short fiction with only one of his novellas having been translated into Ukrainian.

The research objective is to define the genre affiliation of works that make the corpus of Graham Greene's short stories, to identify and describe their subject-matter complexity and to carry out a poetological analysis of novellas and stories in order to determine artistic means in their functional, content and aesthetic role.

The scientific novelty of the results lies in the fact that the thesis has been the first to introduce Greene's short stories, such a vast layer of artistic creative work of the classic of the world literature of the 20th century, into Ukrainian literary discourse – they had neither been made the object of studies of Ukrainian criticism before, nor had been translated into Ukrainian.

For the first time, the genre attribution and differentiation of the works that constitute short fiction, have been carried out, selected and described in accordance with the genre-forming features (those that bear the genre) of the type of Greene's novella and the type of Greene's story, their relationship with tradition and their inherent specificity, in particular, the realistic principle in depicting characters, time and space relations, attribution to likelihood, which is created by selecting concise, but expressive details and characteristics in describing characters and events, precise psychologization, application of oneiric and fantastic elements, paradoxical statements and situations and a wide range of the comic.

Besides, for the first time, the short fiction has been analyzed from the point of view of its subject-matter content revealing its main ideological and motivational vectors, which prove an extraordinary broad range of interests of the writer regarding life conflicts of a man of the 20th century.

The most typical topics of the short fiction have been identified as the following: the theme of dramatic living conditions, solidarity and sympathy; the epoch-driven theme of the ex-territoriality of a personal identity, which can be called the «Englishman abroad»; the theme of religion and faith; the theme of death as a result of life drama and as a mystical phenomenon; the theme of love and sexual relations; the theme of childhood (childhood disappointments, phobias, aggression, dreams); a man in war; espionage and betrayal, mysterious and abnormal phenomena; the theme of the future.

At the same time, many motifs intersect with one another practically in all themes, leading to the conclusion that this polymotivity, which gives novellas and stories an ideological and semantic depth, makes a distinctive feature of Greene's short prose. In addition, it broadens the understanding of the writer's artistic way of thinking: the subject

of his thoughts covers worries of a child, psychology of a child, and the world of child's fantasies, on the one hand; and the possible future of humanity and the indestructibility of religious consciousness, the catastrophic consequences of scientific and technological progress, on the other. The latter two topics are not inherent in the writer's long works of narrative fiction at all.

The analysis of the subject-matter and motif content of short stories shows that the horizons of his artistic thinking are much wider than it used to be believed. At the same time, the motifs of escape, suicide, betrayal, cheating, depression and mental traumas of childhood, which are emphasized by a number of Anglo-American critics, do not play the leading and determining role in the general atmosphere of the artistic world of Greene's fiction at all.

On the contrary, the dominating motifs include courage in the struggle against hardships of life and ingenuity in overcoming them; keeping a sense of dignity, compassion and empathy for characters who find themselves in difficult or extreme situations; sympathy for heroes who have not lost their need for tender feelings and affection; mockingly satirical or ironic attitude towards callousness, snobbery, immorality and, conversely, a good-naturedly humorous attitude towards the natural manifestations of human nature.

The problematic field of the subject-matter of short fiction covers challenging aspects of the contemporary to the writer epoch: philosophical-existential, moral-ethical, and socio-economic collisions typical of a man of the 20th century; religion, religious beliefs and their influence on human behavior; psychological and pragmatic motives of human behavior; phenomena of life and death; the future of the world order.

The specificity of the space and time of character's of typology and organization (chronotope) of the narrative of short prose is revealed. Its features include such moments as elaborate description of the place and details of space, in particular exotic loci, in which more than a third of novellas and short stories take place; relief and visualization of characters; the use of time plans as the most important characteristics of the characters, revealing their past and simultaneously matching their lives with the certain historical period of time.

The main forms and means of the comic, used by the writer in almost half of the works of short prose, are identified. It is noted that Greene addresses the means of the comic in his novels more often than in the stories, which confirms the opinion of the majority theorists of the genre that the comic is one of the genre-forming features of a novella. In general, the comic in Greene's prose acquires an important content-semantic and aesthetic function, giving it a philosophical depth and a life-affirming character.

Thus, short stories, or short prose, represented by the genres of novella and story, do not make an ordinary product of Greene's creativity, being just a «sketch» for his novels, but they represent an original and self-valuable part of his short fiction with its subject-matter and stylistic diversity, which proves him to be one of the best, if not the best, storytellers of his time.

Keywords: Graham Greene, short stories, short prose, genre world model, novella, story, subject-matter, motif, typology of character, chronotope, the comic.